

FORMATIVNO SPREMLJANJE IN POUK LIKOVNE UMETNOSTI V OSNOVNI ŠOLI

Formative Assessment and Art Classes in Primary School

IZVLEČEK

Članek obravnava vlogo in pomen uporabe nekaterih orodij formativnega spremljanja (vstopne in izhodne kartice, orodji za samovrednotenje in vrstniško vrednotenje ter orodje za analizo likovnih del) pri načrtovanju in izvedbi učnih ur pri likovni umetnosti v osnovni šoli. Uvajanje paradigme formativnega spremljanja na celovit način zahteva od učitelja likovne umetnosti premislek o časovni organizaciji vsebin. Orodja formativnega spremljanja, prilagojena posebnostim področja in preizkušena v procesu dela, nudijo učitelju boljši vpogled v znanje in napredek učencev. Ob tem pa orodja aktivneje vključujejo učence v proces izobraževanja in poskrbijo za razvoj samoregulacije učenja.

Ključne besede: likovna umetnost, formativno spremljanje, orodja, samoregulacija

ABSTRACT

The article addresses the role and importance of using certain formative assessment tools (entry and exit cards, tools for self-assessment and peer assessment, and tool for artwork analysis) in planning and implementing art classes in primary school. In order to implement formative assessment in a holistic way, the art teacher is required to consider how the content will be organized timewise. Formative assessment tools, adapted to the specifics of the area and tested in the process of work, offer the teacher a better insight into the student's knowledge and progress, while at the same time more actively including students in the educational process and contributing to the development of self-regulation of learning.

Keywords: art, formative assessment, tools, self-regulation

UVOD

V slovenski šolski prostor prihajajo vsako leto številne novosti. Nekatere izmed njih hitro izzvenijo spet druge pa pustijo trajnejši pečat na delu v razredu. Ena izmed slednjih je prav koncept formativnega spremljanja (v nadaljevanju FS) v šoli. Med številnimi prednostmi izstopa dejstvo, da formativno spremljanje učenca postavi v središče procesa. Učenec je tisti, ki prevzame odgovornost, spremlja svoje učenje, ga vrednoti in prilagaja sprotnim učnim izzivom. Druga prednost je, da razbremenjuje delo učitelja, saj del organizacije učnega procesa preloži na učenca. Praksa uvajanja FS je pokazala, da je motivacija učenca za lastno učenje precej večja, če je sam načrtovalec svojega procesa učenja in vsebin, ki v njem zbujajo interes. Formativno spremljanje tako prinaša številne prednosti učencem. Pri delu učitelja pa koncept poleg prednosti postavlja tudi pasti. Največji izziv je presoditi, do katere mere vključiti elemente FS v pouk glede na naravo posameznega predmetnega področja. Področje likovne umetnosti je v osnov-

ni in srednji šoli omejeno z majhnim številom ur, ki so namenjene predvsem ustvarjalnim procesom. Načrtovanje in sprotno vrednotenje dela pa lahko vzameta veliko časa. Namen članka je prikazati nekaj primerov dobre prakse vključevanja elementov formativnega spremljanja v proces dela pri predmetu likovna umetnost v osnovni šoli.

FORMATIVNO SPREMLJANJE IN LIKOVNA UMETNOST

V priročniku *Formativno spremljanje v podporo učenju* piše (Holcar Brunauer idr., 2017: 5): »Učencev ne želimo več siliti k učenju in z njimi vzpostavljati odnosov, ki temeljijo na strahospoštovanju. Želimo biti njihovi vodniki na poti do ciljev, ki so si jih zastavili sami.« Učitelji si želijo, da bi se učenec razvijal in v šoli izkazal zmožnosti napredovanja. Ob tem pa si zastavljajo vprašanje, kako zagotoviti pogoje dela v razredu, da bodo spodbujali kreativnost in razvojno naravnani proces dela.

Filozofija poučevanja FS se v veliki meri dopolnjuje s filozofijo poučevanja predmetnega področja likovne umetnosti. Samoregulacija, sodelovalno učenje, sprotne vrednotenje in uporabna povratna informacija so kot večšine tako del FS kot tudi didaktike predmetnega področja tako v osnovni kot srednji šoli. V osnovnošolskem učnem načrtu za likovno umetnost sta med splošnimi cilji kar dva cilja, ki podpirata filozofijo FS, in sicer »razvijajo sposobnost za oblikovanje kriterijev vrednotenja lastnih izdelkov in izdelkov vrstnikov« in »razvijajo sposobnost za oblikovanje kriterijev in vrednotenje likovnih del in splošne problematike okolja« (Učni načrt, 2011: 5). Podobno lahko zasledimo v gimnazijskem učnem načrtu za likovno umetnost, vendar ne med splošnimi cilji, temveč med pričakovanimi dosežki, npr. »analizira lastno delo po merilih, ki jih pripravi skupaj z učiteljem« (Učni načrt, 2008: 16). Likovno ustvarjalno delo učencev predstavlja jedro in cilj poučevanja likovne umetnosti v osnovni in srednji šoli. V procesu oblikovanja likovnega dela omogoča vrednotenje učencu pripomoček za razumevanje lastnega dela in napredka.

Pouk likovne umetnosti v osnovni šoli je specifičen, saj spodbuja likovno ustvarjalno delo učencev. Pri tem razvija procese kreativnega mišljenja, kritičnosti ter vrednotenja lastnega dela in dela umetnikov. Vrednotenje, ki je eden petih stebrov koncepta FS, je del predmeta likovna umetnost v učnih načrtih že več kot dvajset let. Duh (2004) vidi proces vrednotenja pri likovni umetnosti v osnovni šoli v dveh pogledih: vrednotenje kot integrirani del procesa v vsaki učni uri in vrednotenje v vlogi zaključne faze ustvarjalnega procesa. Kljub podobnostim ostaja med obema pojmom razlika. Kot ugotavlja Gruber (2008), je vrednotenje v vlogi spremljanja izvedbe standardov nacionalnega kurikula predmeta likovna umetnost, vrednotenje znotraj FS pa se osredotoča na spremljavo posameznega učenca in njegove interakcije znotraj predmetnega področja likovne umetnosti. Tako meri učinkovitost sistema posredno skozi učenčev razvoj in napredek (prav tam).

V povezavi z vrednotenjem igrajo pomembno vlogo tudi kriteriji uspešnosti. Pri predmetu likovna umetnost v osnovni šoli že vrsto let pri vrednotenju del uporabljamo kriterije, ki so temelj za analizo likovnega dela otroka. Rezultati raziskave, ki je potekala na 57 šolah v Združenih državah Amerike na 1222 učencih, so potrdili smiselnost uvažanja FS v predmete (ples, glasba, gledališče, likovna umetnost), združene pod okriljem umetnosti (Chen, Lui, Andrade, Valle in Mir, 2017: 306).

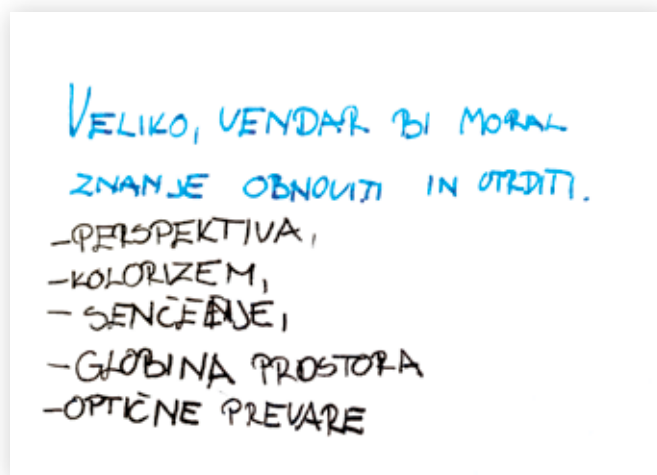
Vpeljava elementov FS v pouk zahteva od učitelja skrbno načrtovanje, saj proces zahteva veliko časa za pripravo elementov, kot so nameni učenja, kriteriji uspešnosti,

dokazi, samovrednotenje in vrstniško vrednotenje, oblikovanje povratne informacije in vprašanj v podporo učenja. Pri načrtovanju je treba upoštevati dejstvo, da je predmet likovna umetnost na predmetni stopnji omejen s petintri-desetimi urami letno na posamezen razred od 6. do 9. razreda. Pri tako majhnem obsegu ur je treba še posebej skrbno časovno načrtovati posamezne elemente. Gruber (2008) ugotavlja, da strategije vključevanja FS ne smejo biti preobsežne in zastavljene tako, da puščajo zelo malo prostora poučevanju. Prav tako pa ne smejo ovirati kreativnega procesa, ki poteka v učilnici (prav tam). Kljub temu obstajajo poti, kako smiselno vpeljati posamezne elemente FS v proces dela tudi pri predmetu likovna umetnost. V nadaljevanju bomo predstavili nekaj primerov vključevanja elementov FS v pouk likovne umetnosti. Elemente smo preizkušali pri predmetu likovna umetnost na osnovni šoli Rače med septembrom 2017 in majem 2019.

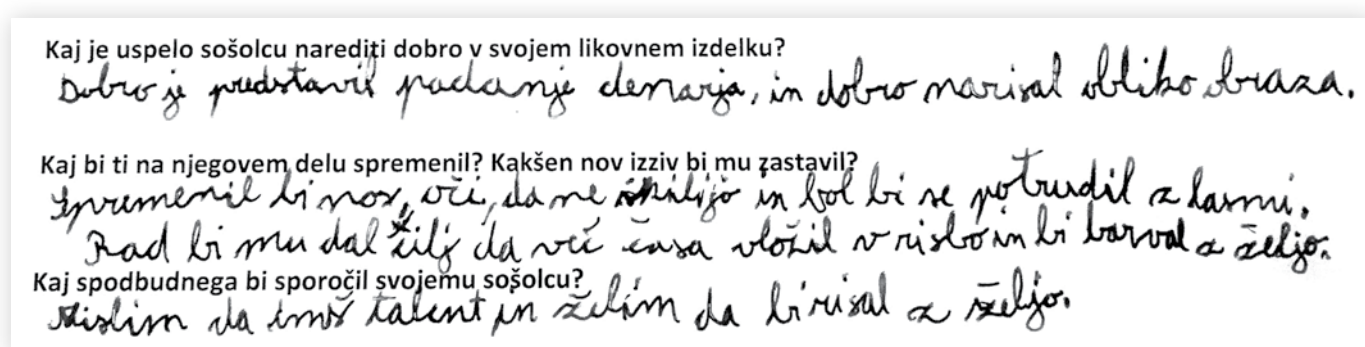
PRIMERI DOBRE PRAKSE VKLJUČEVANJA ELEMENTOV FS V POUK LIKOVNE UMETNOSTI

Vstopne in izhodne kartice

Prvo izmed orodij, ki smo ga preizkusili v procesu pouka, so vstopne in izhodne kartice. Vstopne kartice smo načrtovali tako, da so zajemale širša vprašanja višjih taksonomskih stopenj. Npr. v 9. razredu so učenci, preden smo uvedli učni sklop urbanistični prostor, dobili na vhodu v učno uro vprašanje: »Kaj že vem o prikazovanju prostora na ploskvi in iluziji prostora?« (Slika 1)

► SLIKA 1: Vhodne kartice, 9. razred

► SLIKA 2: Zapis učenca 6. razreda sošolcu

Izhodne kartice iz razreda so bile namenjene preverjanju znanja, ki so ga pridobili pri realizirani učni uri: npr.: »Kaj me je danes najbolj presenetilo?« ali »Kaj sem se danes novega naučil?«. S pomočjo zapisov učencev smo pridobili drugačen vpogled v delo in znanje razreda. Zapisniki nekaterih učencev, ki po znanju ali spretnostih niso izstopali iz razreda, so izkazovali znanje in širok pogled na življenje. Z dobrimi odzivi na prve korake smo se odločili raziskati tudi preostala orodja, ki bi bila uporabna za potrebe predmetnega področja likovna umetnost.

Vrstniško vrednotenje

Naslednje orodje, ki smo ga praktično preizkusili in je uporabno tudi pri likovni umetnosti, je obrazec za vrstniško vrednotenje (Slika 2). Na začetku uvajanja so imeli učenci kljub jasnemu navodilu težave z zapisi, saj niso želeli prizadeti sošolca ali sošolke ali pa so bili zapisi netočni in skopi. Po večkratni vključitvi obrazca v proces dela so učenci pridobili občutek za iskren in natančen zapis. V nalogi iz primera so učenci vrednotili avtoportrete sošolcev, naslikane v kombinirani slikarski likovni tehniki. Učenec je na vprašanje »Kaj je uspelo sošolcu dobro narediti?« zapisal naslednje: »Spremenil bi nos, oči da ne škilijo, in *bolj bi se potrudil z lasmi*.« Vsak učenec je moral zapisati tudi izziv sošolcu za prihodnje delo pri predmetu. Isti učenec je v svoji oceni zapisal: »Rad bi mu dal cilj, *da več časa vloži v risbo in da bi barval z željo*.« Iz zapisa je razvidno, da učenec ne loči med risbo in sliko, hkrati pa lahko ugotovimo, da je dal sošolcu jasno in uporabno povratno informacijo. Pri pregledu vseh vrstniških ocen je bilo mogoče ugotoviti, da so učenci v svojih zapisih precej jasnejši in izčrpnější kot v besedni povratni informaciji.

Orodje za analizo likovnih del

► SLIKA 3: Vesna Bukovec: Medeni tedni

Tretje izmed orodij, ki smo jih uporabili pri svojem delu, je orodje za analizo likovnih del (Slika 4). Orodje je bilo zasnovano na temelju izhodišč, podanih v priročniku (Holcar Brunauer idr., 2016). Orodje izhaja iz metode raziskovanja likovnih del (prim. Schulman Herz, 2010) in je naravnano tako, da spodbuja interakcijo učenca z likovnim delom. Z njim lahko učenci spoznavajo povsem neznano likovno delo kot tudi delo, ki ga že poznajo. Orodje učence spodbuja, da si ob delu zastavijo vprašanja, predvidevajo vsebino ter se opredeljujejo do likovnega dela, ki je pred njimi. Orodje smo vključevali na začetku učnega sklopa, kjer so učenci likovno problematiko šele spoznavali. Ob uvodu likovne naloge (Globoki tisk) smo si v razredu ogledali likovno delo Vesne Bukovec z naslovom Medeni tedni (Slika 3).

KAKO RAZUMETI in doživeti LIKOVNO DELO?	
VPRAŠANJA Kdo...? Kaj...? Kako...? Zakaj...?	PREDVIDEVANJA NAPOVEDI Mislim da..., ker... Čudi me... Predvidevam da...
ZAKAJ DVA NA SLIKI ČLOVEKA NA MEDENIH TEDNIH IN BEGUNCI TER POLICIJA?	MISLIM, DA SO V SLIKI ZDRUŽENI BEGUNCI, KI PROSijo ZA VSTOP IN PAK NA MEDENIH TEDNIH MISLIM DA BOMO V ENO SLIKO ZDRUŽILI DVA DOGODKA
VŠEČ MI JE / NI MI VŠEČ Všeč mi je ker... Ni mi všeč da...	ČUSTVA Likovno delo/ fotografija me spomni na... ker... Žal mi je... ker... Počutim se prijetno ker...
VŠEČ MI JE KER PRIKAZU JE DVE STVARI, DVA DOGODKA V ENEM NI MI VŠEČ KER JE MALO BARV	LIKOVNO DELO ME SPOMNI NA BEGUNCE IN DA LAHKO KLJUB TEMU IMAJO MEDENE TEDNE ALI PA NA POVEZAVO DVEH RAZLIČNIH DOGODKOV

► SLIKA 4: Zapis učenca 8. razreda ob likovnem delu Medeni tedni Vesne Bukovec

Učenec 8. razreda si je ob delu zastavil vprašanje (Slika 4): »Zakaj sta na sliki človeka na medenih tednih in begunci ter policija?« Pri predvidevanjih o učni uri je isti učenec zapisal: »Mislim da so na sliki združeni begunci, ki prosijo za vstop, in par na medenih tednih. Mislim da bomo v eno sliko združili dva dogodoka.« Ugotoviti je bilo mogoče, da orodje in način vpeljave učencem omogočata raziskovalen pristop. Njihovi zapisi so bili jasni in natančni. Pomen orodja je tudi v tem, da aktivira afektivno področje in čustvovanje.

Samovrednotenje s pomočjo semaforja

Zadnje izmed predstavljenih orodij je povezano s samovrednotenjem (Slika 5). Učenci so svoje delo in napredek vrednotili s pomočjo orodja v obliki semaforja. Orodje sestavljajo kriteriji uspešnosti, ki smo jih z učenci določili v uvodnem delu šolske ure, tik preden so začeli z praktičnim delom. Kriterije so oblikovali sami, učitelj jim je pomagal pri zapisu. Izhajajo iz namenov učenja in konkretne likovne naloge, ki je bila pred njimi. Desna stran orodja pa je v obliki semaforja namenjena samovrednotenju. Ob zaključku ustvarjalnega dela so učenci ovrednotili svoje delo. Opaziti je bilo mogoče, da so zelo kritični do svojega dela. V tem pogledu so imeli težave s samovrednotenjem; več je bilo takih, ki so se ocenili slabše, manj pa takih, ki so se ocenili bolje od realnega stanja njihovega znanja.

SKLEP

Formativno spremljanje prinaša v šolski prostor svežino in novo paradigmo dela z učenci v osnovni šoli. Namesto učnega načrta in učitelja prevzame odgovornost za učenje učenec sam, pomembne postanejo njegove potrebe in želje v procesu. Zaradi številnih prednosti je naloga stroke, da poišče načine, kako vključevati FS v proces dela na predmetnem področju likovne umetnosti. Za kakovosten likovnoustvarjalni proces sta pomembna izbor likovnih del ter ob tem upoštevanje načela kakovosti, eksemplarnosti, življenjske in psihične bližine itd. (prim. Duh, Vrlič, 2003; Tacol 2003). Pomembni so tudi učenčeva aktivna vloga v procesu spoznavanja in doživljanja likovnega dela ter spoštovanje načela individualizacije in prilagojenosti razvojni stopnji, načela postopnosti in sistematičnosti ter načela interesa in aktivnosti (prav tam). V članku smo predstavili nekaj primerov orodij FS pri pouku likovne umetnosti, ki so se izkazala kot dober pripomoček za spremljanje učen-

čevega razvoja in sprotne napredka. Vsa predstavljena orodja so učencem omogočila aktivno prevzemanje odgovornosti za svoje učenje, saj so učenci soustvarjali proces z lastno aktivnostjo. Z vhodnimi in izhodnimi karticami so se učenci lažje zavedali tega, kar že vedo o izbranem problemu, in tega, kar so se v učni uri naučili. Z vrstniškim vrednotenjem so se učili pisati jasne in natančne povratne informacije sošolcu. Orodje za analizo likovnih del jim je omogočilo lažji vstop v poglobljeno branje umetniškega dela. Tako so se učili iskati povezave tudi na simbolni ravni. S pomočjo semaforja so spremljali lasten napredek, merljiv v končanih izdelkih. Hkrati pa je bilo orodje semafor vodilo pri sprotne vrednotenju lastnega dela med procesom oblikovanja. Pomembna je ugotovitev, da lahko učitelj s pomočjo orodij FS učinkoviteje aktivira vse učence v oddelku. Ob tem pa ne smemo pozabiti na skrbno časovno načrtovanje pri vpeljevanju orodij FS v proces dela pri likovni umetnosti, saj je število ur, namenjenih predmetnemu področju, majhno.

VIRI IN LITERATURA

Chen, F., Lui, A. M., Andrade, H., Valle, C., Mir, H. (2017). Criteria-referenced formative assessment in the arts. V: Educational Assessment, Evaluation and Accountability, 297-314.

Duh, M. (2004). Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta.

Duh, M., Vrlič, T. (2003). Likovna vzgoja v prvi triadi devetletne osnovne šole. Ljubljana: Rokus.

Gruber, D. D. (2008). Measuring Student Learning in Art Education. V: Art Education, 40-45.

Holcar Brunauer, A., Bizjak, C., Cotič Pajntar, J., Borstner, M., Eržen, V., Kerin, M., Zore, N. (2017). Formativno spremljanje v podporo učenju, priročnik za učitelje in strokovne delavce. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Schulman Herz, R. (2010). Looking at art in the classroom: Art investigations from the Guggenheim museum. New York: Teachers College, Columbia University.

Tacol, T. (2003). Likovno izražanje. Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli. Ljubljana: Debora.

Učni načrt Likovna vzgoja. Osnovna šola: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_likovna_vzgoja.pdf (dostopno 2. 2. 2020).

Učni načrt Likovna vzgoja. Gimnazija: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/ucni_nacrti/UN_LIKOVNA_UMETNOST_gimn.pdf (dostopno 2. 2. 2020).

GLOBOKI TISK 8. Razred			
Uspešen sem, ko:	DA	DELNO	NE
razumem razliko med globokim, visokim in ploskim tiskom.		✓	
pazim na korake pri oblikovanju matrice in tiskanju.	✓		
oblikujem tehnično dovršen grafični list,			✓
sem pri delu izviren.		✓	
motiv oblikujem z veliko podrobnostmi.		✓	

► SLIKA 5: Zapis vrednotenja lastnega likovnega dela učenca 8. razreda